

osobou, která do vlastního dialogu vůbec nezasahuje a jejíž účast v daném dramatu se omezuje právě jen na pronesení tohoto projevu. Nad to pak taková osoba nemívá ani individuálního jména, jsouc označena pojmenováním, které do značné míry vyjadřuje povahu samého projevu (např. hlasatel nebo posel: obojí substantivum označuje někoho, kdo přináší zprávu). Jde tedy o osobu pomocnou, a tím je zdůrazňována okolnost, že i příslušný projev je jen pomocným prostředkem a zaujímá v hierarchii složek podřízené postavení. Naprostým nedostatkem zapojení do mimojazykové situace ztrácí nositel zprávy, posel, všechnu individualitu (neboť místem, které osoba v mimojazykové situaci zaujímá, je dán smysl jejího kontextu) a stačilo by téměř jen vynechat jméno „Posel“, které je zprávě předsláno, aby se přímá řeč změnila v poznámky, jež, jak víme, jsou pronášeny přímo básníkem. Zároveň však je nedostatkem zapojení do mimojazykové situace dána základní odlišnost monologického projevu od dialogického, protože monolog se uskutečňuje toliko v čase, kdežto dialog v čase i prostoru. Nedostatek zapojení do mimojazykové situace je tedy společným jmenovatelem podřízenosti a monologičnosti.

Zprávy posílají jsou ovšem jen krajním případem podřízenosti a monologičnosti. Na druhé straně zase nalezneme případy, kdy je monologický útvar pronášen hlavní osobou a jeho výstavba do krajnosti přizpůsobena významové výstavbě dialogu; tak je tomu např. u vyprávění Violy ve *Věci v tříkrálovém* (II, 4):

Viola:

Můj otec dceru měl, jež milovala
tak vroucně muže, jak bych možná já
vás miloval, být ženou.

Věcoda:

A co dál?
Viola: Nic. Vlastně nic. Svou lásku nevyznala,
až utajení, jak v růži červ,
nach s tvář užíralo jí. Zkormoucena
a žlutá steskem vysedávala
jak socha odříkání na náhrobku
hýčkájc žal. — A to že není láska?
Mý muži možná snáze přísaháme,
však máme citu méně a řeči víc:
jsme v slibech všechno, v lásce skoro nic.

Věcoda: A zemřela tvá sestra na svou lásku?

Viola: Z veškerých dcer i synů otcových
jsem na živu jen já. A přece nevím —

Již na první pohled je zřejmé, že vyprávění je zde uváděno ve vztah se situací; děje se to přirovnáním „jak bych možná já vás miloval, být ženou“, které těsně spíná vyprávění nejen s osobou vyprávějí, nýbrž i s osobou naslouchající a vůbec s aktuální psychologickou situací. Zřetelně se objeví vztah tohoto projevu k aktuální situaci, uvědomíme-li si, co z ní je již známo čtenáři, který přečetl drama až k tomuto bodu: Viola miluje vévodu, je přelčena do mužských šatů; vévoda ji přijal do svých služeb, považuje ji za hochu a miluje jinou ženu; Viola nemá a neměla žádnou sestru, nýbrž toliko bratra, jehož má za mrtvého. Dcerou svého otce míní tedy Viola sebe samu, milovaným mužem pak vévodu; uvedené přirovnání na to čtenáře upozorňuje. Dialogičnost tohoto postupu je zřejmá: zahrává se zde s odlišností významů, který má totéž vyprávění i jednotlivé jeho jednotky ve dvou různých kontextech. Také zasazení tohoto vyprávění do dialogu je zcela nenásilné, Violin projev plynule navazuje na její projev předchozí a nabývá i vnější podoby dialogu tím, že otázka „A co dál?“, která by beze změny smyslu mohla být vyslovena Violou, je vložena do úst vévodovi; svým zakončením pak toto vyprávění přímo přechází v dialog: pro Violu je totiž vyprávění uzavřeno reflexí „A to že není atd.“, vévodu však ještě zajímá další osud „dcery Violina otce“. Odlišnost významu, který totéž vyprávění má v obou dílčích kontextech, stává se tedy pohnutkou k dialogu.

Jakou funkci má však toto vyprávění při koordinaci dílčích kontextů? Především upozorňuje čtenáře na Violinu lásku k vévodovi; to však je pouhé upozornění na okolnost již známou, která koordinaci toliko usnadňuje. Zároveň tvoří vyprávění podklad pro reflexi, v kterou vyústuje; tato reflexe znevažuje trvalost toho, co muži prohlašují za svoji hlubokou lásku, a tedy implicitně znevažuje i trvalost vévodovy lásky k jiné ženě. Jakožto Violin názor ukazuje tato reflexe její odhodlání vybojovat si vévodovu lásku; jakožto názor básníkův, vložený Viole toliko do úst, ukazuje pak, že tento boj má naději na úspěch; obojí tento význam je krajně důležitý pro koordinaci Violina a vévodova kontextu v dalším průběhu